

Kuru Göz Tedavisinde Dede Korkut Mucizesi*

A Miracle of Dede Korkut in Treatment of Dry Eye Syndrome

Prof. Dr. Sait EĞRİLMEZ** - Prof. Dr. Metin EKİCİ***
Doç. Dr. Oğuz GÖZEN****

Özet

Oğuz boylarının destani anlatmalarını içeren bir eser olarak adı bilinmeyen bir yazar veya derlemeci tarafından 15-16. yüzyıllar arasında yazıya geçirildiği kabul edilen Dede Korkut Kitabı içindeki en etkileyici anlatmalardan biri "Kam Büre Oğlu Bamsı Begrek Boyu" adlı anlatmadır. Genel itibarıyla "kahramanın geri dönüşü" konusunu anlatan bu destani anlatmada, dikkat çeken en önemli unsurlardan biri de oğlunun esir edilip götürülmesi sonrasında çokça ağlayan ve "ağlamaktan gözlerinin kör olduğunu" ifade eden Kam Büre'nin, oğlunun uzun yıllar sonra geri döndüğüne inanmaması ve o kişinin oğlu olduğuna inanmak için yapılmasını istediği bir tür "kan testi"dir. Gözleri görmediği için oğlu olduğu iddia edilen kişiyi görerek tanıyamayacağını, huzuruna gelen kişinin kendi oğlu Begrek olduğuna inanmak için o kişinin serçe parmağından akıtılan kanın bir mendile damlatılmasını ve kan sıvısı ile ıslanan mendilin gözlerine sürülmesini ister; eğer bu sıvı Kam Büre'nin görmeyen gözlerini açarsa, gelen yiğidin kendi oğlu olduğuna inanacaktır. Söyledikleri yapılır ve Kam Büre Bey, kan sıvısı ile ıslanmış mendili gözüne sürünce, yeniden görmeye başlar. Modern tıp, ağır kuru göz hastalığında, görme kaybı dahi gelişebildiğini, bu tür ağır kuru göz hastalarının tedavisinde, doğal gözyaşının eksikliğini, yapay gözyaşı damlaları ile kapatmanın çoğu zaman yetersiz kaldığını, içeriği itibarıyla bu eksikli en iyi tamamlayan sıvının, kişinin kanının serum kısmı olduğunu göstermiş ve "serum göz damlası" ile tedavi 1984'ten bu yana tıp literatürüne girmiştir. Giderek artan yaygınlığı ile hemen hemen tüm göz yüzeyi hastalıklarının en etkin tedavi aracı hâline gelmiş olan "serum göz damlası" tedavisinin, beş yüzyıl önce yazıya geçirilmiş olan Dede Korkut Kitabı'nda anlaşılır bir şekilde tarif edilmesi son derece önemlidir. Yazılı ve sözlü kültürel belleğimizin ayrıntılı olarak incelenmesi ve güncellenmesi, burada modern tıp alanında örneği gösterildiği şekilde, bilgi ve birikim zenginliğimizin değerinin farkına varmamızı sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: Kuru göz hastalığı, serum tedavisi, Dede Korkut Kitabı, Bamsı Beyrek

* Bu makale ilk olarak, E.Ü. Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü tarafından düzenlenen "III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi: Dede Korkut ve Türk Dünyası" (19-23 Ekim 2015, Çeşme-İzmir) adlı kongrede bildiri olarak sunulmuştur. Mevcut makale söz konusu bildirinin yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

** Ege Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Göz Hastalıkları ABD, sait.egrilmez@ege.edu.tr

*** Ege Üniversitesi, TDAE, Türk Halk Bilimi ABD, mekici@yahoo.com

**** Ege Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Fizyoloji ABD, oguz.gozen@gmail.com

Abstract

The Book of Dede Korkut is the compilation of epic stories of the Oghuz Turks, transcribed around the 15th-16th centuries by an anonymous author or compiler. One of the most influential narratives from The Book of Dede Korkut is "The Story of Bamsı Beyrek, son of Kam Büre", an epic story featuring a "return of the hero" theme. One of the most interesting elements of the story is the development and subsequent cure of the father's blindness. After his son is captured and disappears, Kam Büre goes blind due to excessive crying. Many years later, someone claiming to be his son returns; however, Kam Büre demanded a sort of "blood test" in order to believe that the man was his son. As Kam Büre was blind and could not recognize his son by sight, he asked the young man to drop blood from his forefinger onto a handkerchief, then rub his eyes with the wetted handkerchief. If this treatment cured his blindness, he would believe that the man was his son. The test was done and Kam Büre's sight was restored by the application of the handkerchief wetted with blood-derived liquid to his eyes. Modern medicine recognizes that severe dry eye disease can result in vision loss. Furthermore, contemporary medical research has demonstrated that artificial tear solutions are usually an inadequate supplement for the patient's natural tear deficiency, and that the most effective treatment for this type of severe dry eye patient is serum derived from their own blood. Treatment with "autologous serum eye drops" first appeared in the literature in 1984, and since then has gained popularity and become recognized as the most effective treatment modality for nearly all ocular surface diseases. It is extremely noteworthy that treatment with serum eye drops was described over 500 years ago in The Book of Dede Korkut. This example from modern medicine demonstrates that valuable information can be gleaned by carefully investigating and updating our written and oral cultural knowledge.

Keywords: Dry eye syndrome, Serum treatment, the Book of Dede Korkut, Bamsı Beyrek

1. Dede Korkut Kitabı'nda Gözün Kör Olması ve Tedavisi:

Kam Büre Oğlu Bamsı Begrek Boyından:

"Kazan Big aydur: Muştuluk Pay Püre Big oğlun geldi, didi. Pay Püre Big aydur: Oğlum idüğün andan bileyim, sırça parmağını kanatsun, kanını destmala dürtsün, gözüme süreyin, açılacak olur ise oğlum Beyrek'dür, didi. Zira ağlamaktan gözleri görmez olmuş idi. Destmalı gözine siliçek, Allah Taala'nun kudretiyle gözi açıldı. Atası anası küvlediler, Beyregün ayağına düşdiler" [Ergin 2011: 151].

Güncel Türkçesi:

"Kazan Bey der: 'Müjde Bay Püre bey, oğlun geldi!' dedi. Bay Püre Bey der: 'Oğlum olduğunu şundan bileyim; serçe parmağını kanatsın, kanını mendile silsin, gözüme süreyim, açılacak olursa oğlum Beyrek'tir. Zira ağlamaktan gözleri kör olmuştu. Mendili gözüne sürünce, Allah Taala'nın kudreti ile gözü açıldı. Babası, anası feryat ettiler. Beyreğin ayağına kapandılar"

Yukarıda orijinal hâlini, hemen altında da güncel Türkçe'ye aktarılmış metnini verdiğimiz paragraf, Dede Korkut Kitabı içinde üçüncü anlatma olan "Kam Büre oğlu Bamsı Begrek Boyı" adlı anlatmadan alıntılanmıştır. Bu metin, adı geçen anlatmada, oğlunun esir edilerek kaçırılması ve uzun bir süre kendisinden haber alınamaması ve hatta ölüm haberinin getirilmesi üzerine üzüntüsünden çok ağlayan ve gözleri ağlamaktan kör olmuş bir babanın, oğlunun mendilden süzölmüş kanının gözlerine sürölmesini istemesi ve isteği yapıp, oğlu-

nun mendilden süzölmüş kanı gözüne sürölünce görmesinin düzeldiğini anlatmaktadır. Bu destani anlatmanın orijinali Dresden Kraliyet Kütüphanesi'nde bulunan *Kitab-ı Dedem Korkud ala Lisan-ı Taife-i Oguzan (Oğuzların Dili Üzere Dedem Korkudun Kitabı)* veya kısaca *Dede Korkut Kitabı* adlı eserde yer almaktadır.

Dede Korkut Kitabı, destan türündeki Oğuz anlatmalarının çok özel bir derlemesidir. Bazılarının kaynakları oldukça eski devirlere dayanan bu anlatmalar, destan sanatçıları tarafından Türk boyları arasında anlatılıp, zenginleştirilmiş ve adı bilinmeyen bir yazar (müellif) veya derlemeci-yazıcı (müstensih) tarafından, 15. yüzyılın sonları ile 16. yüzyılın başlarında yazıya geçirilmiştir. Destani anlatmanın burada alıntılıdığımız paragrafı, bir körlük türünün kan ürünü bir sıvıyla tedavisini anlatmaktadır. Anlatmada konu edilen körlük "ağlamaktan" meydana gelmiştir. Tedavisi de aynı kandan birinin serçe parmağından mendile aktılıp, mendilden süzölen sıvıyı göze sürmek olarak tanımlanmıştır.

Resim-1: Ağlamaktan görmesini kaybeden göze, mendilde pıhtısı tutularak, serumu süzölen kanın damlatılması resmedilmiştir¹.

2. Ağlamaktan Kör Olunan Hastalık Hangisidir?

Türk halk bilgisi yaratmalarında "ağlamaktan kör olmak", ağladığında dahi gözünden yaş gelmeyen ve gözleri iyi görmeyen hastaları tanımlamakta kullanılır. Tıbbi karşılığı ise "ağır kuru göz hastalığı"dır. Urfa yöresinden derlenen bir ağıtta kuru göz tablosuna bir de kuru ağız, yani tükürük yokluğu eşlik etmekte olup, bu ikilinin tıptaki karşılığı da "sjögren sendromu"dur.

*Gözüm görmez ağlamaktan
Suyum kesildi damaktan*

¹ Grafik tasarım Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoteknoloji ABD doktora öğrencisi Merve Evren'e aittir. Kendisine teşekkür ederiz.

Bu anlatmada konu edilen ağlamaktan kör olmak; oğlu Bamsı Beyrek'in öldüğü haberini alan baba Bay Büre Bey'in, yıllardır bu üzüntü nedeniyle gözyaşı dökmesi ve artık gözünden yaş gelmez olup, görmesini de kaybetmesidir. Aşırı ağlamanın gözyaşı rezervini tükettiği ya da gözyaşı bezlerini harap ettiği yönünde herhangi bir kanıta dayalı tıp verisi bulunamamakla birlikte, ağır kuru göz hastalarının büyük bölümü Sjögren sendromu hastası olup, bu hastalıkta kadın cinsiyet 9 kat sıktır, çok ağlamış olmak öyküsü de oldukça yaygındır.

3. Göz Hastalıklarının Tedavisinde Kan Ürünlerinin Kullanımı Ne Zamandan Beri Bilinmektedir?

Bu anlatma en azından beş yüzyıldır bilinmekle beraber, kuru göz tedavisinde kişinin kendi kanından elde edilen serumun gözyaşı takviyesi olarak kullanımı, Fox RI tarafından modern tıpta ilk kez 1984 yılında yapılmıştır. Bu uygulama yaklaşık 15 yıl sonra birden yaygınlaşmış, bugün en etkin tedavi aracı hâline gelmiştir².

Kuru göz hastalarının, gözyaşlarındaki eksiklik, kanlarının serumlarındaki içerik ile fazlasıyla yerine konabilir hâle gelmiştir. Serum ile istirahat hâlindeki gözyaşının içeriği şaşırtıcı biçimde benzer bulunmuş, serumdaki yüksek konsantrasyon biraz sulandırılarak, gözyaşı takviyesi olarak kullanılır hâle gelmiştir. Ancak bu kadar temel bir vücut sıvısının, tıp dünyasına ilk kez 1984 yılında girmiş olması makul değildir. Buradan hareketle, bir göz hekimi, bir Türk tarihçisi ve bir fizyolog tarafından yapılmış, multi-disipliner beyin fırtınası, Dede Korkut Kitabı içindeki anlatmalardan Bamsı Beyrek hakkındaki anlatmada yer alan bir paragrafı, tıbbi bir bakışla ele alma fırsatı yarattı.

Bamsı Beyrek anlatmasında göze, doğrudan kan damlası damlatılmamaktadır. Mendile silinmiş kanın pıhtılaşması kaçınılmazdır, göze sertleşen pıhtı bölümünün değil, mendili ıslatan sıvı kısmı olan serum bölümünün sürülmesi mümkün ve mantıklı görünmektedir. Bu anlamda da Dede Korkut'un modern tıptan en az beş yüzyıl önce serum ile göz yüzeyi hastalığı tedavisinden bahsettiğini söylediğimiz yazı, modern oftalmoloji literatürüne 2013 yılında geçmiştir [Eğrilmez vd. 2013].

4. Gözyaşı Eksikliği, Yapay Gözyaşı Göz Damlaları İle Tamamlanamaz Mı?

Gözyaşı oküler yüzeyin beslenmesi dışında, immun savunması ve yara iyileşmesi için de hayati önem taşıyan bileşenler içermektedir. Bir bakıma formül mamalar ile anne sütü arasındaki farklılık da olduğu gibi, yapay gözyaşı damlalar ile doğal gözyaşı arasında da eşdeğer kabul edilmelerini olanaksız kılan içerik farkı mevcuttur. Yapay gözyaşı preparatları, oküler yüzeyin kayganlaştırılması, osmolaritenin düşürülmesi, oküler yüzeydeki iltihabi artıkların yıkanarak veya sulandırılarak uzaklaştırılması azaltılması açısından işlev görseler de, doku büyüme faktörleri, anti-enflamatuar bileşen, immun savunma aracı içermedikleri için her zaman yeterli olmazlar.

5. Kanın Serumunu, Gözyaşı Eksikliğini Karşılatabilecek Bir İçeriğe Sahip Midir?

Serum, pıhtılaşmış kanın, pıhtısından arta kalan bölümüdür. Pıhtılaşma sırasında trombositler tarafından, göz yüzeyinde hücre göçü ve farklılaşması için önem taşıyan

² Fox RI ve arkadaşlarının, kişinin kanından elde edilen serumun gözyaşı eksikliği yerine kullanma konusunu modern tıp literatüründe ilk tanıtan bu yayını, bugüne kadar Science Citation Index kapsamı dergilerde bugüne dek 134 atıf almıştır.

büyüme faktörleri salınır. Osmolarite ve pH yönünden gözyaşına oldukça benzeyen serumun, büyüme faktörleri yönünden konsantrasyonu gözyaşına göre oldukça yüksektir. Bu nedenle bazen hiç sulandırılmadan kullanılsa da,%20 ile%100 arasında de i en konsantrasyonlarda kullanılmak üzere, dengeli tuz solüsyonu veya prezervansız salin (koruyucu içermeyen serum fizyolojik) ile sulandırılmaktadır.

Klasik tedavinin yeterli gelmedi i göz yüzeyi hastalıklarında, içeri i bile enler bazında do al gözyaşına oldukça benzer olan kan ürünleri, e siz bir tedavi seçene i olarak gündeme gelmektedir. Gözyaşını yetersizli i olan hastaların serum içeriklerinin, sa lıklı gözyaşına sahip olanlarınkinden farklı olmaması da, otolog uygulama, yani ki inin kendi kanından hazırlanma fırsatı yaratarak, enfeksiyon bula ması veya immunolojik sorun ya anması olasılıklarını ortadan kaldırmı tır.

	İstirahat sırasındaki gözyaşı	Sulandırılmamış serum
pH	7.4	7.4
Osmolalite	298	296
EGF [ng/ml]	0.2-3.0	0.5
TGF-β	2-10	6-33
Vitamin A [mg/ml]	0.02	46
Fibronektin [μg/ml]	21	205
Laktoferrin [ng/ml]	1,650	266
Lizozim [mg/ml]	2.07	0.001
SigA [μg/ml]	1,190	2,500

Tablo- 1: Bazal gözyaşı ile serumun biyokimyasal özelliklerinin karşılaştırılması
(EGF: Epidermal Büyüme Faktörü; TGF- : Transforming Büyüme Faktörü- ; SigA; Salgısal İmmünglobullin A)

6. Kandan Serum Göz Damlası Hazırlarken Hangi İşlemler Yapılır?

Ki iden alınan kan, pıhtıla ması için beklendikten sonra, santrifüj i lemi uygulanarak kanın pıhtı bölümü ile serum bölümünün ayrı ması sa lanır. Ardından gözyaşından çok daha yo un içerikli gözyaşını, serum fizyolojik ile sulandırılır. Bundan sonra, oda ısısındaki serumun 24-48 saat içinde kullanılması, bekletilecek serumun ise buzdolabı ya da derin dondurucuda saklanması gereklidir.

7. Göz Hastalıklarının Tedavisinde Kullanılan, Başka Kan Ürünü Gözyaşı Takviyeleri De Var Mıdır?

Gözyaşını takviye aracı olarak en sık kullanılan kan ürünü serum olmakla birlikte, pıhtıla mamı kanın sıvı bölümü, yani plazma, trombosit konsantreleri, albümin ve kordon kanı da modern tıbbın kullanmakta oldu u di er kan ürünü gözyaşını takviye kaynaklarıdır.

8. Serum Göz Damlalarının Kullanımına İlişkin Ülkemizdeki Yasal Düzenlemeler Nasıldır?

Hâlen geçerli olan ve "11/04/2007" tarihinde kabul edilip "5624" kanun numarası ile "2 Mayıs 2007" günü "26510" sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Kan ve Kan Ürünleri Kanunu" içinde "otolog" ve "serum" sözcükleri geçmemektedir. Bir kan ürünü olarak "otolog ser-

mu" ilk ele alan yasal düzenleme, bu kanuna ba lı olarak "04/12/2008" günü "27074" sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Kan ve Kan Ürünleri Yönetmeli i"dir. Bu yönetmelik gere ince otolog kan ürünü hazırlama ve hastaya teslim etme i lemlerinin bilgilendirme ve rıza sonrası yapılması zorunlu kılınmı , etiketleme i leminin di er kan ürünleri gibi yapılması istenmi ; ancak otolog uygulamalarda "kan ba ı cısı uygunluk kriterleri"nin aranması gerekli görülmemi tir.

9. Serum Göz Damlası, Modern Tıpta Hangi Göz Hastalıklarının Tedavisinde Kullanılmıştır?

Serum göz damlaları, eksik olan do al gözya ının yerine konabilmesi açısından en do al ve en zengin seçenek olmakla birlikte, yalnızca gözya ı eksikliklerinde de il, göz yüze- yinin yanıkları, iyile meyen yaraları ve his kaybından kaynaklanan yara iyile me kusurları gibi çok geni bir hastalık gurubunda kullanılmaktadır.

Tüm çalı malar dikkate alındı ında, serum tedavisinin etkinli i, 30-100 oranından ya- kınma düzeltme, % 39-61 oranında ise muayene bulgularında düzelme sa lamaktadır.

Ba arı oranlarındaki bu de i kenlik, çalı ılan hasta grubunun ve gözya ı yetmezli inin, serum göz damlalarını hazırlama ve uygulama protokollerinin farklılıklarının da bir sonucu- dur. Ancak açık olan udur ki, otolog serum göz damlaları klasik kuru göz tedavi araçları- nın yetersiz kaldı ı olgularda etkinli i gösterilmi , güvenilir bir tedavi aracı olarak kar ımı- za çıkmı tir.

Sonuç olarak unları söylemek mümkündür: Türk kültüründe var olan ve bundan en az be yüzyıl önce uygulandı ı Dede Korkut Kitabı içindeki anlatmalardan birinde de açıkla- nan bir tedavi yöntemi, bugün modern tıp tarafından elde edilen ara tırmalarla en etkin tedavi yöntemlerinden biri olarak görülmektedir. Bu durumda, kendi kültürel belle imizi daha iyi anlamının ve özellikle Dede Korkut Kitabı gibi yazılı kaynakların daha iyi incelen- mesi gereklili i ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- BRADLEY JC., BRADLEY RH., MCCARTNEY DL., MANNIS MJ. [2008]. "Serum Growth Factor Analysis in Dry Eye Syndrome", *Clin Experiment Ophthalmol*, S. 36, ss. 717-720.
- E R LMEZ S., EK C M., GÖZEN O. [2013]. "First Serum Treatment of Ocular surfacedisease in Written Liteature", *J OculPharmacolTher*, S. 29 [3], ss. 288-289.
- ERG N M. [2011]. *Dede Korkut Kitabı- I*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- FOX RI., CHAN R., M CHELSON JB., BELMONT JB., M CHELSON PE. [1984]. "Beneficial effect of artificial tears made with autologous serum in patients with keratoconjunctivitis sicca", *Arthritis Rheum*. 27: 459-461.
- GEERLING G., HARTWIG D. [2002]. "Autologous serum-eye-drops for ocular surface disorders. A literature review and recommendations for their application", *Ophthalmologe*, S. 99, ss. 949-959.
- GEERLING G., HARTWIG D. [2006]. Autologous Serum Eyedrops for Ocular Surface Disorders, In: Reinhard T, Larkin LFP, eds. Cornea and External Eye Disease, Berlin: Springer- Verlag. ss. 2-20.
- HERMINGHAUS P., GEERLING G., HARTWIG D. vd. [2004]. "Epitheliotropic capacity of serum and plasma eyedrops, Influence of centrifugation", *Ophthalmologe*, S. 101, ss. 998-1005.
- L U L., HARTWIG D., HARLOFF S. vd. [2005]. "An optimised protocol for the production of autologous serum eyedrops", *Graefes Arch Clin Exp Ophthalmol*, S. 243, ss. 706-714.
- TSUBOTA K., GOTO E., FUJ TA H. vd. [1999]. "Treatment of dry eye by autologous serum application in Sjogren's syndrome", *Br J Ophthalmol*, S. 83, ss. 390-395.